משנה · אחרונים · תוספות יום טוב · סדר זרעים

תוספות יום טוב על משנה ערלה

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספות יום טוב על משנה ערלה

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספות-יום-טוב-על-משנה-ערלה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

משנה ערלה, הקדמה 5
פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 5
משנה ג 7
משנה ד 7
משנה ה 7
משנה ו 8
משנה ז 8
משנה ח 9
משנה ט 10
פרק ב 10
משנה א 10
משנה ב 11
משנה ג 11
משנה ד 12
משנה ה 12
משנה ו 12
משנה ז 13
משנה י 13
משנה יב 13
משנה יג 13
משנה טו 13
משנה טז 14
משנה יז 15
פרק ג 16
משנה א 16
משנה ב 16
משנה ג 16
משנה ד 16
משנה ו 17

משנה ז 17
משנה ח 18
משנה ט 18

משנה ערלה, הקדמה

כתב הרמב"ם כשהשלים לדבר על הזרע ומתנותיו. החל לדבר בענין הפירות וסדר אחר מסכת חלה. מסכת ערלה. ואחר כך בכורים שכך סדרם הכתוב. הערלה בספר ויקרא. והבכורים בפרשת כי תבא:

פרק א

משנה א

ולקורות פטור. פי' הר"ב לגדל עצים לעשות מהן קורות לבנין. והדר כתב הירוש' לסייג לקורות ולעצים פטור ולא קשיא דודאי דקורות לחוד דהיינו לבנין. ועצים לחוד דהיינו להסקה וכיוצא בזה:

והחיצון פטור. בירושלמי מפרש טעמיה ממשמע שנא' לא יאכל אנו יודעי' שבעץ מאכל הכתוב מדבר. מה תלמוד לומר ונטעתם כל עץ מאכל לומר לך את שהוא למאכל כגון הפנימי חייב ואת שהוא לסייג וכו' כגון החיצון פטור. אי נמי מדכתיב (ויקרא י"ט:כ"ה) תאכלו את פריו. אני יודע שבאילן מאכל הכתוב מדבר. מה ת"ל ונטעתם כל עץ מאכל אלא לומר לך וכו'. ומ"ש הר"ב ואין הלכה כרבי יוסי. כך כתב הרמב"ם בפירושו. אבל בחבורו פ"י מהלכות מע"ש פסק כרבי יוסי. וכ' בכ"מ נראה שסובר דלא אתא ר' יוסי לאפלוגי את"ק אלא לפרושי. ויש הוכחה לזה מהירוש' דמוקי לרבי יוסי בין לרשב"ג בין לרבי. וכן פסק הרא"ש כר' יוסי עכ"ל. ועי' בפ"ג דבכורי' מ"ו כתבתי כמה מקומות שנשנה בלשון מחלוקת ולא פליג:

משנה ב

נטעו. פי' הר"ב בין ישראל בין עובד כוכבים. עי' בסמוך:

אע"פ שלא כבשו. פי' הרמב"ם ענינו אע"פ שלא כבשו כל הארץ:

רבי יהודה פוטר וכו'. [*כתב הר"ב סבר וכו'] ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט. [*ותמהו התוספות דפ"ת דב"ק דף פו דלא לכתוב שום רבוי וממילא אמעוטי] וראיתי לכתוב לשון הליכו' עולם בשער רביעי פ"ד וז"ל ויש [להקשות] דכשאמרינן אין רבוי אחר רבוי אלא למעט או איפכא דאם הכונה היתה כשאומר רבויין למעט הוה ליה למימר מעוט אחד וסגיא להו או איפכא במעוט אחר מעוט. ועוד איך נראה ברבויין דאתו למעוטי. ובמעוטין דאתו לרבויי. יש לומר דכשאומר מעוט אחר מעוט הוא מרבה בזה האופן. המעוט הראשון שאומר. במשל ממעט ד' אנשים מפעולה אחת. חוזר המעוט השני וממעט השנים מהם א"כ הוא מרבה האחרים שיעשו הפעולה הנזכרת. וכן ברבוי אחר

רבוי הראשון משמע רבוי כללי בא הרבוי השני לומר וזה הרבוי אינו משמע כללי אלא פרטי במה שמרבה ולא מדבר זולתו. כך נ"ל עכ"ל. [*וראיתי אחרי זה לכללי הסוגיות שהוסיף הגאון קארו בעל בית יוסף ז"ל על ספר הליכות עולם שכתב שם על זה שאין דבריו נוחים לו אבל טעם הדבר הוא שכבר למדנו מסיני כלל זה לדרוש התורה כך. וכתב עוד בשם התוספות דיומא פרק ה [דף ס:] בשם רבינו שמואל דטעמא דשמא הוה ממעטינן מכח שום דרשא או ק"ו או בנין אב. ע"כ]:

והעובד כוכבים. פי' הר"ב שנטע בשדה של ישראל. וכ"כ הרמב"ם ענינו שנטע לישראל בשכירות או בחנם אבל אם נטע העובד כוכבים לעצמו וקנה ממנו הישראל אח"כ אינו חייב בערלה ע"כ. וא"כ מ"ש הר"ב בתחלת המשנה בין נטעו ישראל. בין נטעו עובד כוכבים. היינו נמי דוקא כשנטעו העובד כוכבים לישראל ובסוף פ"ג מפרש דעובד כוכבים הנוטע לעצמו נמי חייב בערלה. ואף הרמב"ם בחבורו פ"י מהלכות מעשר שני פסק ועובד כוכבים שנטע בין לישראל בין לעצמו. וכתב הכסף משנה שחזר ממה שכתב בפירושו. משום דבכמה דוכתי משמע דאף בנטע העובד כוכבים לעצמו אסור משום ערלה. כמו שכתבו בהלכות גדולות ע"כ. ומעתה גם דברי הר"ב שבתחלת המשנה. בין בנטעו עובד כוכבים. סתמן כפירושן דבסוף פ"ג. דאף לעצמו חייב. והר"ש כתב בסוף מכילתין וז"ל. בכולה מתניתין מוכחא דערלה נוהגת בשל עובד כוכבים. ובכרם רבעי פליגי רבי יהודה ורבנן בפ"ג דתרומות. דתנן רבי יהודה אומר אין לעובד כוכבים כרם רבעי אבל מודה ר' יהודה דיש לעובד כוכבים ערלה. ובהדיא תנן בפ"ק העובד כוכבים שנטע וכו':

והגזלן. פי' הר"ב שגזל קרקע ונטעה ונתיאשו הבעלים ממנה. ותמיהני דזו וא"צ לומר זו קתני דאם נוטע ברשות הרבים דלא שייך ביה יאוש דמאן אייאוש ואע"ג דאיכא לאשכוחי של רבים כמו ארבעה וחמשה אחין שותפין ואייאושי מכל מקום כיון דתנא סתם ואף הר"ב שלא בא אלא לפרש הניחו בסתם משמע ודאי דברשות הרבים דעלמא קתני ואם ברשות הרבים דאין בו יאוש קתני דחייב כ"ש בגוזל קרקע ונתייאשו הבעלים דחייב. וי"ל דמ"מ הואיל ואין קרקע נגזלת ה"א דפטור טפי מנוטע ברה"ר לפי שסתם רה"ר יש לכל אדם שייכות בגוה להלוך או לעמוד ולפוש וכיוצא בזה ולפיכך יתחייב הנוטע בו משום דהוה כנוטע ברשותו מה שאין כן בגוזל קרקע אע"ג דאייאוש בעליה מ"מ הואיל ואינה נגזלת א"כ אין לגזלן שום שייכות בקרקע וה"א דפטור קמ"ל. ומ"מ בעיקר הדין דמשמע מדברי הר"ב דדוקא כשנתיאשו הא לאו הכי פטור אין נראה כן

מדברי הרמב"ם והטור שסתמו וכתבו והגזלן שנטע חייב ולא פירשו דדוקא ביאוש. גם הר"ש מפרש בלא יאוש דומיא דרשות הרבים:

והנוטע בספינה. פי' הר"ב של חרס לא בעי נקיבה לפי שאינו עומד בפני השרשין. וכלומר אע"פ שבפני הזרעים עומד ובעי נקיבה. והיינו דבמ"ב [פ"ב] דחלה מפרש בספינה נקובה ולא מחלק בין של עץ לשל חרס:

משנה ג

נעקר הסלע מצדו. פירוש על ידי רוח או נהר דומיא דנעקר דרישא:

או שזעזעו ועשאו כעפר. פירש הרמב"ם שינענע האילן עצמו ויעלה אותו ממקומו אבל לא יפרישנו מן הארץ ואח"כ יתן העפר סביביו. ע"כ. ולכן הגירסא הנכונה בעפר בבי"ת. וכ"כ בחבורו ואח"כ מלא סביבותיו בעפר בבי"ת:

משנה ד

אילן שנעקר. פירוש שנעקר מהעפר שסביביו ונשתייר שורש ממנו שלא נעקר ממנו העפר שסביב אותו השרש:

כמחט של מיתוח. פי' הר"ב כמחט שהאורגים מותחי' בו וכו'. וזה ל' הערוך ערך מתח. האורגים יש להן עץ ארוך ברוחב היריעה ובראשיו שני מחטין שבורין ונועצים ברוחב היריעה מכאן ומכאן כדי למושכה ולמותחה ומכלי אורגים הוא:

משנה ה

[*]**ובו בריכה וכו'**. מ"ש בפירוש הר"ב ויוצא שורש היחור. כ' הרא"ש בשם הר"ש בסוף פ"ק דקדושין ויוצא ראש היחור. וכן לשונו עוד בפ' ערלה סי' ה']:

הבריכה שנה אחר שנה. פירושא דרישא הוא. כמבואר בפירוש הרמב"ם:

ספוק הגפנים. פירש הר"ב שמרכיב זמורה בגפן וזהו הנקרא ספוק. וז"ל הר"ש ספוק בגפנים כלשון הרכבה באילן וכו' ושייך ל' ספוק בדבר הקצר כשמחבר בו ד"א להאריכו בדבר אחר כדתני בפ' לולב הגזול (סוכה דף לז.) ספקו בחוט ע"כ. וספק' בחבל דספ"ו דמס' כלאים:

אע"פ שהבריכן בארץ. פי' הר"ש אע"פ שהבריך הספוק הזה בארץ וטמנו בעפר דאיכא למיחש שמא השריש בארץ קודם שנתאחז בזקנה אפי' הכי מותר כדמפ' בירושלמי דשרשין אין בהם ממש כלומר ואפילו אם תמצי לומר בעלמא דאין זקנה מתרת ילדה הנטועה מקודם שספקה אח"כ בזקנה. הכא שרי אפי' השרישה קודם. דאין ממש בגרופית זה שסיפק עד כאן:

ר"מ אומר מקום שכחה יפה וכו' פי' הר"ב ויונקה מן הגפן אשר ממנה לוקחה וכו'. ומפ' בירושלמי והביאו הר"ש דת"ק נמי ס"ל דאזלינן בתר יניקותו ואם אינו יונק מכח הזקנה דאסור ונוכל לעמוד על זה בעלין שכשהיא יונקת מן הזקנה הופכת עליה שלא יעמדו כנגד העלין של אב. ואם לאו הופכת עליה כלפי עלי הזקנה. וסי' לדבר דאכיל מחבריה מתבייש להסתכל בו. וכי פליגי בנשרו העלין. וליכא למיקם עליה דמלתא מכח העלין: **אם הוסיף במאתים**. וכיצד משערין. פי' הר"ב במ"ו פ"ה דכלאים:

משנה ו

של כלאי הכרם. פי' הר"ב כגון שהעביר עציץ נקוב. לחדא אוקימתא בירושלמי והביאו הר"ש והארכתי בסוף פ"ז דכלאים לפרש דלא נאסרו הגפנים אלא א"כ הניח העציץ בקרקע:

ר' יוסי אומר אף יתכוין ללקוט וכו'. מ"ש הר"ב [חזקה אין אדם אוסר כרמו בנטיעה אחת. גמ' במס' גיטין דף נד ע"ב ופי' רש"י אין לך אדם נוטע ערלה בין שאר נטיעות בלא סימן ואוסר כרמו בשביל נטיעה אחת. וכיון דלא שכיחא לא החמירו בה רבנן. ע"כ. ועיין פי' משנה זו שם בפירוש רש"י ואז תבין. ומ"ש הר"ב] ואע"ג דבעלמא אין מבטלין איסור לכתחלה. כלומר וטעמא שמא לכתחלה יערב איסור בהיתר בכדי שיתבטל והכא נמי ניחוש. ומ"ש הר"ב ואין הלכה כר' יוסי. כך כתב הרמב"ם בפירושו. אבל בחבורו פ' ט"ז מהלכות מאכלות אסורות פסק כרבי יוסי. וכתב הכסף משנה משום דאמוראי מפרשי מיליה [בגיטין דף נד ע"ב] משמע דהלכה כותיה:

משנה ז

והלולבין. הם הענפים הרכים היוצאים בראשי הבדים הקשים והם רכים מאד. הרמב"ם: **וסמדר**. כתב הר"ב אבל הבוסר עצמו הכל מודים שהוא פרי. וכן כתב הרמב"ם. ולא קשי' על מה שכתבתי במ"ה פ"ה דמעשר שני דבוסר נמי נקנה במתנה ואע"ג דאין נטע רבעי ניתן במתנה כדאיתא התם. דמכל מקום דין נטע רבעי יש לו אלא משום שלא הגיע עדיין לעונתו ניתן במתנה. וכמבואר ממה שכתבתי שם בס"ד:

וברבעי. פי' הר"ב דכתיב כל פריו והני לאו פרי. ועי' מה שכתבתי במשנה דלקמן:

ואסורים באשרה. כתב הר"ב הוא אילן הנעבד. וכ"כ הרמב"ם. ובין נטעו מתחלה או גדעו ופסלו כדתנן בפ' שלישי דע"א מ"ז ואיכא נמי כל שיש תחתיה עבודת כוכבים לרבנן דהלכתא כותייהו. אבל כיון שר"ש חולק שם נקטי אליבא דכולי עלמא. וכן עשו בריש פ"ג דסוכה:

המעמיד. פי' הר"ב המעמיד גבינה. ומעמיד פי' שמקפיא החלב ועושה ממנו גבינה כמו כגבינה תקפיאני [איוב י י]. הרמב"ם:

א"ד יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלים וכו' מותר. לכאורה נראה דלא אמר ר' יהושע דשרף עלים ועיקרים מותר. אלא באילן העושה פירות. דביה איירי כאמרו בשרף פגים. אבל באינו עושה פירות מודה דקטפו זהו פריו לפי מה שכתבתי בשם הרמב"ם לענין שביעית במ"ו פ"ז דמס' שביעית. אלא שראיתי להרמב"ם עצמו בחבורו פ' ט"ז מהל' מאכלות אסורות שכתב המעמיד גבינה בשרף פגי ערלה וכו' הרי זו אסורה בהנייה. ולא כתב שכן נמי בשרף עלי ועיקרי אילן שאינו עושה פרי. ודוחק לומר שסמך על מה שכתב בהלכות שמטה לענין שביעית. הואיל ויש לטעות להתיר האסור. ועוד שכפי דרך חלוקת חבורו כפי מה שהוא בידינו. הנה הל' מאכלות אסורות קודם להלכות שמטה ואין לסמוך המוקדם על המאוחר. וליכא למידק דבפ' אין מעמידין במסכת ע"ז דף לד אדיהיב רב נחמן טעמא לאסור גבינות של עובדי כוכבים משום דמעמידין בשרף ערלה מתמה גמרא כמאן כר"א וכו' ומשני אפילו תימא ר' יהושע דבקטפא דפירי מודה רבי יהושע דאמר ר' יהושע שמעתי וכו'. ומדלא קאמרינן דאפי' בקטפא דגווזא מודה ובאילן שאינו עושה פירות שמע מיניה דסבירא להגמ' דאינו מודה דאיכא למדתי דגמ' לא בעי אלא לתרוצי לרב נחמן במאי דשמעינן בפי' דרבי יהושע אמר הכי דהיינו שרף הפגים. והכסף משנה לא העיר בזה. ומצאתי בפי' הר"ש לפ"ז דשביעית דהביא סוגיא דפ"ק דנדה והכריח מכח הירושל' דאפילו מאן דמחמיר בשביעית מיקל בערלה משום דבערלה כתיב פריו ובעינן פירי אבל גבי שביעית לא בעינן פירי שהשביעית נוהגת בין מאכל אדם בין מאכל בהמה. הלכך אין שרף שלו בטל לגבי העץ עד כאן:

משנה ח

החרצנים והזגים. פי' הר"ב [החרצנים] גרעינים וכו'. כרבי יוסי מ"ב פ"ו דנזיר:

ובאשרה ובנזיר. באשרה מדכתיב (דברים י"ג:י"ח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. ובנזיר מדכתיב (במדבר ו':ד') מחרצנים ועד זג לא יאכל ואומר (שם) חומץ יין וחומץ שכר וכל משרת ענבים וגו':

ומותרין ברבעי. פי' הר"ב דלאו בני אכילה נינהו ורבעי איתקש למעשר שני וכו'. וכ"כ הרמב"ם. ובמתני' דלעיל כתבו דהני לאו פירי נינהו. היינו טעמא משום דלעיל בערלה נמי מותרי' מהאי טעמא דלאו פירי נינהו. ורבעי מהערלה הוא בא שכן במ"ג פ' ב קרי לה תנא דידן ערלה לנטע רבעי משום דמערלה הוא בא. הלכך ניחא להו לפרושי לעיל טעמא דשייך גבי ערלה אע"ג דטעמא דמפרש גבי נזיר דלאו בני אכילה נינהו שייך נמי גבי

נטע רבעי כדמפרש הכא. אבל הכא דמרבינן להני לענין ערלה. מאת [פריו] הטפל לפריו והוה אמינא דה"ה לרבעי כיון שמערלה הוא בא. הלכך איצטריכו להקישא דמע"ש:

משנה ט

[*]**נוטעין יחור של ערלה**. דלא גזרינן יחור אטו אגוז. תוס' סוף פ"ג דע"ז]:
ואין נוטעין אגוז וכו'. וכתב הר"ב ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב שהוא מותר. מימרא ובריית בפ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מט) ופירש"י בלשון אחרון אם נטע האגוז של ערלה שהוא איסור הנאה. ולכשיגדל ונעשה נטיעה. הבריכה והרכיבה באילן דהיתר מותר. דאותן פירות שטוען אחר זמן באין נמי ע"י האילן של היתר. וקשיא לי בלא הבריך ובלא הרכיב נמי איכא זה וזה גורם. אגוז דאיסור וקרקע דהיתר. עכ"ל וכתבו התוספות דלא דק דאין נקרא זה וזה גורם אלא כששניהם מענין א'. כמו הרכבת [*אילן] איסור באילן היתר. ששניהם אילן כמו זבל נבייה וקרקע דמתני' ח פ"ג דע"ז אבל אגוז וקרקע שני ענינים הם ע"כ. אבל נראה לי שדעת הרמב"ם כדעת רש"י שכתב בפ' עשירי מהל' מעשר שני. זה וזה גורם מותר וכו'. שהרי גרם לצמוח הפרי האסור והארץ המותרת ע"כ. הרי ששני ענינים קרי להו זה וזה גורם. ומשום הכי השמיט הבריך והרכיב בנידן דידן. וכתבו עוד התוספות וא"ת ומאי שנא גדולי אגוז של ערלה מגדולי טבל ומעשר שני שהן חולין [כדתנן במ"ד פ"ט דתרומות] ואפי' גדולי תרומה אלא שגזרו עליהן בי"ח דבר. וי"ל דערלה שאסורה בהנאה. יש לאסור הגדולין שגם זה נהנה הוא. אבל באיסור אכילה אין לאסור הגדולין שאינו אוכל האיסור עצמו ע"כ:

פרק ב

משנה א

ותרומת מעשר של דמאי. אבל תרומה גדולה דדמאי לא משכחת לה דלא נחשדו עמי הארץ עליה כדאיתא בריש דמאי. והא דמחמרינן בתרומת מעשר של דמאי כמו בודאי כתב הר"ש בשם הירוש' דרבי מאיר היא דמחמיר בדבריהם כדברי תורה דתנינן תמן הרואה כתם הרי זו מקולקלת וחוששים משום זוב דברי ר"מ בפ' בא סימן. והיינו נמי דאמרינן בפרק קמא דנדה ר"מ מחמיר בכתמים. ע"כ. ומשום הכי הרמב"ם בחיבורו פרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות השמיט של דמאי [*ועוד אאריך בזה בס"ד במ"ח פ"ד דבבא מציעא]:
עולים באחד ומאה. פי' הר"ב ומפקינן לה וכו'. כבר כתבתי בסוף פ"ק דחלה דמדרבנן. וקרא אסמכתא בעלמא:

ומצטרפין זה עם זה. מ"ש הר"ב מעורבין. משום דאי לאו הכי הא תנן במ"ג דמעלין. והתם בנפלו זה אחר זה. ומה שכתב לאסור ביבש וכו'. כתב פי' אחר בסוף פ"ד דמעילה. ועיין מ"ש שם בס"ד:

משנה ב

סאה תרומה שנפלה למאה וכו'. פירש הר"ב שנעשה בין הכל מאה. ואח"כ נפלו שלשה קבין וכו' הרי סאה של תרומה בטלה במאה [ועוד]. ומסיים הר"ש וז"ל לא שיהא מותר לזרים שכבר נדמעו אלא להתיר לכהנים. והערלה מעלה את התרומה וכו'. לבטל התרומה שנפלה לבסוף. עכ"ל. ותמיהני דהא נפלו תנן דמשמע מאליהן ותנן בסוף פ"ה דתרומות סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה. ואח"כ נפלו שם חולין אם שוגג מותר. ועוד שאם בהפיל במזיד. הא תנן אם מזיד אסור. והיאך תעלה תרומה את הערלה שהפילה במזיד. ואף לר"י שכתב הטור יו"ד סימן קי"א בשמו דהפילה בשוגג נמי אסור דדוקא נפל מאליו בשוגג שרי. קשיא נמי דאי בהכי איירי אמאי תעלה את הערלה ובודאי שאין זו דעת הר"ב דהא אליביה דרבי אליעזר פי' דערלה מעלה התרומה שכבר נדמעת ומדר' אליעזר נשמע לדרבי יהושע למר כשיעור דאית ליה. ולמר כשיעור דאית ליה. ומ"ש הר"ב לדר"א דנפלה בצ"ט וחצי. לא קשיא אמאי נקטה מתני' מאה דהואיל והוי טפי מצ"ט אע"ג דמאה ממש לא הוי. אפי' הכי נקט מאה כדי לקצר:

משנה ג

ואחר כך נפלה סאה ועוד. פי' הר"ב והעוד בטל בסאה חסר משהו. [*ויש לתמוה. אמאי נקטה מתניתין כלל להאי ועוד. וכבר הקשה זה הר"ש ולא פירש במתניתין כלום. והרמב"ם מפרש דסאה נפלה למאתים ובטלה בלא צירוף. ואחר כך נפלה סאה ועוד]. ומפרש הרמב"ם דהאי ועוד. יהיה חלק ממאתים חלקים מסאה. [*ונצרף סאה של ערלה עם מאתים של חולין. ויהיו כלאי הכרם חלק אחד מן המאתים סאה חולין וסאה של ערלה. ועל דרך זה בעצמו יהיו כלאי הכרם מעלים את הערלה]. ע"כ. [*ופירוש זה לא היה נראה להר"ב. לפי שיותר נראה לו לפרש שהמעלה זה את זה הוא בענין אחד ששניהם מעלין זה את זה בערוב אחד. וכמו שמפרש למתניתין דלעיל. ונטה גם שם מפי' הרמב"ם. דמפרש נמי למתניתין דלעיל שההעלאות הן בשני ערובים. וגדולה מזה שהירושלמי דמתניתין דהכא ודאדלעיל אתמר בחד לישנא. ולהרמב"ם יתפרשו בשני ענינים. ולענין קושיתנו הך ועוד. אמאי נקטיה מתניתין. יש לומר מלתא וחושבנא בעלמא אשמעינן שהעוד יכול להתבטל גם כן כדמפרש הר"ב] והא דמפרש הר"ב אליביה דרבי יהושע. הוא הדין דיכול לפרש נמי אליביה דרבי אליעזר וכגון שנפלה למאתים פחות משהו.

ולאחר כך נפל לתוכו סאה ועוד כלאי כרם. דהשתא הערלה בטלה במאתים וסאה. וכלאי כרם בטלי נמי דהא הערלה משלמת למאתים וסאה פחות משהו. א"כ כלאי הכרם בטלים עכשיו במאתים ושתי סאות שאין בהם כלאי כרם הבטלים כי אם סאה ומשהו. שהסאה בטלה במאתים וסאה. והמשהו בסאה הפחותה במשהו. וכמו דמתניתין דלעיל נקט מאה אע"ג דבפחות מחצי סאה הכי נמי נקט הכא מאתים אע"ג דבפחות ממשהו:

משנה ד

המחמץ. פי' הר"ב בתפוחים. מסיים הר"ש שרסקו ונתנו לתוך העיסה. ועיין מה שכתבתי במ"ב פ' עשירי דתרומות:

כל המחמץ והמתבל והמדמע וכו'. מה שכתב הר"ב ה"ק המחמץ והמתבל בערלה ובכלאי הכרם אסור. ומדמע בתרומה. [*לכאורה] לאו למימרא דדוקא מדמע בתרומה ולא מחמץ ומתבל. ומחמץ ומתבל דוקא בערלה וכלאים. ולא מדמע. דהא במתני' פי' לכולהו בתרומה. [*וכן כתב הר"ש שם. וכן פירש"י בפ' גיד הנשה (חולין דף צט)] ובודאי דהוא הדין דכולהו בערלה וכלאים [*ומתני' דהתם פירושא דהכא] אלא בא לומר דלישנא דמדמע לא נשתמשו בו אלא בתרומה אבל הוא הדין מערב בערלה וכלאים וכן ה"ה מחמץ ומתבל בתרומה כדלקמן [*אבל כי דייקת בלשון הר"ב מפרש מדמע דהכא כלומר נעשה איסור דמוע ולא עירוב ובישול כדלקמן ומפ' כולה מתני' דהכא דאינו עולה במאה ואחד וזה דוקא בחימוץ ותיבול. וכן פירש הרמב"ם למתניתין דהכא וגם למתניתין דלקמן מפרש בענין זה כמ"ש שם בס"ד]:

[*לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה. עיין מ"ש ברפ"ב דטהרות]:

משנה ה

שמעתי משמאי הזקן. וכן הלכה. הרמב"ם:

משנה ו

ולמה אמרו. פי' הר"ב כמו ובמה אמרו. והלמ"ד שמושית וקריאתה בשו"א והמ"ם פתוחה:

שאור של חטים וכו'. וה"ה בשאר מין במינו שאינו מחמץ איכא לאשכוחי להחמיר. דלעולם בעי מאה ואחד. דהא לא יכול למיקם אטעמא. אלא דבמחמץ הוי חומרא טפי. דלעולם אינו עולה בפחות ממאה ואחד. ומשכחת לה נמי דאפילו במאה ואחד אינו עולה. [*אבל להרמב"ם. א"צ לזה שהוא מפרש למתניתין דהכא נמי דה"ק כל המחמץ והמתבל הוא מדמע בתרומה. והר"ב שהעתיק לעיל שטת הרמב"ם לא הוה ליה להעתיק כאן שטת רש"י והר"ש]:

אין בו לעלות וכו'. כתב הרמב"ם ונשאר עוד חלק ג' והוא שאין בו כדי לחמץ. ויש בו כדי לעלות באחד ומאה. שמוציא שיעור החלק שנפל. כמו שנתבאר:

משנה ז

כגון גריסין וכו'. והוא הדין נמי שאור של חטים בשל עיסת שעורים דכל מין בשאינו מינו לא נחוש אלא לנתינת טעם בלבד כמ"ש הרמב"ם. ומשום דשאור לא שכיח בשאינו מינו אסברה לה בגריסין וכו':

משנה י

תבלין. כתב הרמב"ם הזהר שלא יעלה על דעתך שאין נקראין תבלין אלא המרקחות והדברים שריחן טוב כמו הזנגביל והפלפל ודומיהן אינו כן אלא כל דבר שמתבלין בו התבשיל כגון השומין והבצלים והשמן והחומץ והיין כולם נקראים תבלין. כשאדם מתכוון לתבל בהם או בזולתם. קדרתו ותבשילו ע"כ. ועיין מ"ש במ"ה פ"ט דשבת. ועיין ריש פ"ט דחולין:

או משלשה. שיעור המשנה או משלשה מינין משם אחד. הרמב"ם:

אסור ומצטרפין [*]**כתב הר"ב כלומר מצטרפין יחד לאסור**. אבל] לכאורה תרתי קאמר [*וכן] מסקין התוספות דפ' רבי עקיבא במס' שבת דף פט בשם ר"ת דאסורין בנתינת טעם בקדירה ומצטרפין לאסור בתערובת יבש. ובפי' הר"ש יש ט"ס. ומדברי הרמב"ם בפירושו נראה שסובר דחדא קתני. שכך כתב שיעור המשנה תבלין וכו' מצטרפין לאסור וכן יראה מלשונו שבפ' ט"ז מהל' מאכלות אסורות:

משנה יב

שאלתי את רבן גמליאל הזקן. שהיה בן בנו של הלל וזה לראיה שאף מתלמידי בית שמאי קבלו מבית הלל:

משנה יג

וחזר וסכן בשמן טהור. פי' הר"ב לאחר שנתייבש השמן הראשון. ומסיים הר"ש דאי בעודו טופח על הכלים. אם כן הטמא מטמא הטהור. והכלי ממה נפשך טמא דמשקה מטמא כלי:

משנה טו

תבלין וכו'. איצטריך לאשמעינן דאי לא השמיענו אלא בשאור הוה אמינא דדוקא כששני האיסורים של מין אחד. הוא דמצטרפין לאסור לזרים לרבנן. ולהכי נקט שאור משום דסתם שאור אחד מחמשת המינין דשארא בא לידי סרחון. כמ"ש במ"ה פ"ב דפסחים. אבל בשני מינים ושני שמות אימא מודו לרבי שמעון. להכי תני תבלין שיש בהן הרבה

מינים ואפילו הכי אסירי לזרים. ואי תני תבלין הוי אמינא בהא פליג ר' שמעון אבל במין אחד מודה. להכי תני לדלעיל. וכיוצא בזה הצריכם הרמב"ם. אלא שיש לו פי' אחר בפירוש שמות דלעיל דבמשנה עשירית:

משנה טז

חתיכה של קדשי קדשים וכו'. הר"ב מפרשה בטעם המשניות דלעיל ואע"ג דלא אצטריך איכא למימר דמשום סיפא. היינו מתניתין דלקמן. נקט להך רישא דהכא. אבל הרמב"ם מפרש למשנתנו בענין וטעם אחר ממשנה הקודמת. וז"ל נותר ופגול הוא אסור על הכהנים ועל ישראל. ודינו שישרף. אבל איסורו על ישראל יותר חמור. לפי שלא היה מותר לישראל לעולם. כשאכלו ישראל נתחייב קרבן מעילה. כמו שיתבאר במס' [מעילה] אבל לכהנים היה לו שעת הכשר קודם שהיה פגול או נותר. ועוד יתבאר דיני הפגול והנותר במסכת זבחים. ואמר כי כשנתבשלו אלו השלש חתיכות עם חתיכות חולין והוציאום אח"כ ונשאר שאר הבשר. שהוא אסור לזרים מפני בשר הקודש שנתבשל עמהם ומותר לכהנים אע"פ שיש בו הנותר והפגול. כיון שאין איסורו על הכהנים חמור הרבה. ור"ש אומר כשם שמותר לכהנים כך מותר לזרים כיון שהפגול והנותר אסור על הכל עכ"ל. עוד הוסיף לבאר דהכא בנתבטל הטעם בששים. אם הוא מין במינו. או שאינו בנותן טעם. אם הוא בשאינו מינו. ושאלו החתיכות שיוציא יכירום שהם האסורים ע"כ. ומה שנתן טעם שאיסורו שעל ישראל חמור. לפי שלא היה מותר לישראל לעולם וכו'. אבל לכהנים היתה לו שעת הכושר קודם שהיה פגול או נותר. פי' דבריו אלו. כך הוא. לענין פגול דלכהנים היה להם שעת הכשר כלומר ראוי וכשר להיות מותר להם. אלו לא היה נעשה פגול אבל ודאי שקודם שנעשה פגול ג"כ אין להם היתר לאכול דדין פגול באחד מארבע עבודות. שוחט מקבל ומוליך וזורק. כדתנן במ"ג פ"ב דזבחים וקודם שנזרק הדם אסור הבשר באכילה כמ"ש הרמב"ם בפ' י"א מהלכות מעשה הקרבנות. ומשום הכי דקדק לכתוב בלשון שעת הכשר. ולא כתב היה מותר שהוא הפך ל' שלא היה מותר לישראל. ומעתה מה שכתב שלישראל לא היה מותר לעולם אבל יביאו קרבן מעילה. זה בלבד בקדשי קדשים שמועלין בהם משהוקדשו עד שיזרק הדם. כדתנן בפ"ב דמעילה. וכאלו אמר הרמב"ם שאע"פ שאז היא שעת הכשר לכהנים שיהיו ראוים להם אם לא יתפגלו כמו שפירשתי. אבל לישראל אין להם היתר לעולם. דקדשי קדשים אינם נאכלים אלא לכהנים כדתנן באיזהו מקומן. וכשאכלו ישראל ר"ל בשעת הכושר שיש לכהנים. דהיינו משהוקדשו עד אחר זריקת דמן. נתחייב בקרבן מעילה. כך צריכין לפרש דהא תנן בריש מעילה. דמשהותר לכהנים אין מעילה לישראל.

אלא דה"ק דלישראל אין להם היתר לעולם. והיינו בקדשי קדשים שאינן נאכלין אלא לכהנים. ויש בו עוד חומרא. דאם אכלו בשעת הכושר שלכהנים נתחייב במעילה. אבל לכהנים יש שעת הכשר. כלומר ראוי להיות מותר. אם לא יתפגל. ואע"ג דפגול וכן נותר שייכים אף בקדשים קלים. מתניתין לא מפרשה אלא בקדשי קדשים. דקדשים קלים מותר לישראל כמו לכהן. ואע"ג דהמורם מהם נאכל לכהנים. כדתנן באיזהו מקומן. מכל מקום הואיל ולא שייך במורם מעילה כלל כמ"ש הרמב"ם בריש פ"ב מהלכות מעילה. הלכך לא החמירו בפגול ונותר שלהם בישראל יותר מבכהנים. ומבואר הוא דכל זה אינו אלא חומרא בעלמא דהא בנתבטל טעמם איירי כמו שמפרש. ויראה נמי דלאו דוקא שנתבשלו כל השלש חתיכות בבת אחת עם חתיכות חולין. אלא הוא הדין כשכל אחד נתבשל לבדו עם חתיכות חולין. דהא מטעם שהם חמורים על ישראל נגעו בהו. ולפיכך נמי מותרים לכהנים כי *) נתבטלו. ואין כאן שייכות להיתר מעלה את האיסור. וזהו שכתב בחיבורו בפ' עשירי מהלכות מעשה הקרבנות בזה הלשון. חתיכות של קדשי קדשים. או של פגול. או של נותר. שנתבשלו עם חתיכות אחרות. אותן החתיכות אסורות לזרים. ומותרות לכהנים. עכ"ל. ותמיהני על בעל כסף משנה. שעל מה שכתב הראב"ד בהשגותיו. והוא שהיה בשל היתר כדי להעלות את האיסור כתב שזה דבר פשוט. וכתבו רבינו בהדיא בפי' המשנה שם. אבל קשה שלא הוה ליה לומר או או וצ"ע. עכ"ל. ולפי מה שהתבאר מדברי פי' המשנה. מבואר דאדרבה שאין זה ענין כלל להיתר מעלה האיסור. וזה שאמר שרבינו כתב כן בפי' המשנה. חושב אני שראה פירושו למשניות הקודמות ולא עיין בפירושו למשנה זו. וניחא נמי מה שדקדק לכתוב או או. דאין חלוק בין נתבשלו כולם בבת אחת בין נתבשלו אחת אחת. כמו שכתבתי:

של פגול ושל נותר. הר"ב כתב ושל טמא. ולא נמצא כן בנוסחות המשניות. גם הר"ש לא כתבו. אבל לפי' הר"ב ניחא טפי אי גרסינן ליה ולהרמב"ם ניחא טפי דלא גרסינן ליה שכבר ראית מה שפי' כמו שהעתקתיו. וכתב אח"כ וז"ל וזהו מה שאמר בכאן שמותר לכהנים בין טהורים בין טמאים לפי שהכל נטמא בנותר ופגול כמו שיתבאר במקומו ע"כ. ועיין בסוף מס' פסחים. ובמשנה ד פרק ד דמעילה. ובחיבור הרמב"ם פרק ח מהלכות אבות הטומאות. ואל תקשה על מה שכתבתי לעיל דמתניתין חדא חדא קתני. דמכל מקום משום פגול ונותר לא הוי ליה למתני טמא:

משנה יז

[***עם בשר התאוה**. פי' הר"ב בשר חולין. ומתניתין לישנא דקרא נקטיה דבפ' ראה כתיב כי תאוה נפשך לאכול בשר ובבשר חולין משתעי קרא]:

פרק ג

משנה א

[*ידלק. כתב הר"ב שאסור בהנאה וכו' שלא יהנה ולא יצבע וכו'. לשון ברייתא. וכתבו התוס' דפסחים [דף כה] וקדושין [דף נו]. דאע"ג דאמרינן שלא יהנה. אצטריך לאשמועינן שלא יצבע דסלקא דעתך דשרי משום דחזותא לאו מלתא היא. ואיצטריך לאשמועינן שלא ידליק דסלקא דעתך דשרי משום דמכלה אותו. ע"כ. והא דיליף הכא מוערלתם. בקדושין פ"ב משנה ט מפרש בענין אחר]:

כולם ידלקו. עיין בפי' מ"ו:

יעלה באחד ומאתים. כתב הרמב"ם בפי' ענינו שיערבו אותו הבגד וכו'. ולא לכתחלה קאמר. דאין מבטלין איסור לכתחלה אלא אם נתערבו. וכן לשונו בפט"ז מה' מאכלות אסורות נתערב באחרים יעלה במאתים ואחד:

משנה ב

הצובע וכו'. כתב הרמב"ם והשמיענו בהלכה הקודמת. קולא לחכמים אפילו בבגד שנצבע כולו יעלה. ובזו ההלכה השמיענו חומרא לרבי מאיר שאמר אפי' חוט אחד כשנצבע בבגד ישרף כולו:

משנה ג

ידלק. כ' הרמב"ם ולא נאמר בזו תעלה. לפי שלא נתן בהם הכתוב שיעור בשום פנים ע"כ. וכן פסק בספ"ג מהלכות בכורות. ובסוף הל' פסולי המוקדשי' לענין השק שמע מינה דסבירא ליה דמתניתין נמי כרבנן. דלא כירוש' שהביא הר"ש דאמר דמתניתין כר"מ:

ומשער נזיר ומפטר חמור בשק. עיין בסוף מס' תמורה מה שכתבתי שם בס"ד:

ומפטר חמור. כתב הר"ב לאחר עריפה כולי עלמא מודו וכו'. דאילו מחיים שרי רבי שמעון בהנאה פרק קמא דבכורות. הר"ש:

ומוקדשין. פי' על גבי המזבח. ומשום הכי שאני שער נזיר. אע"ג דכתיב ביה קדוש:

[***בכל שהן**. מוקי לה הראב"ד בהשגותיו לסוף פ"ג מה' בכורות בקדשים שיש להם פדיון ומשום דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל]:

משנה ד

ידלק. פי' הר"ב דיש שבח עצים בפת. ובפ"ה דע"ז מ"ט לענין עצי אשרה כתב הר"ב דמוקי ליה הגמרא כשאבוקה כנגדו. ונראה דהכא נמי דכוותה. והכי אשכחן בפ' כל שעה (פסחים דף כז) דמוקי גמ' לתנו רבנן דהתם תנור שהסיקו בקליפי ערלה וכו' אפה בו את הפת וכו' כשהאבוקה כנגדו ופי' רש"י כנגד הפת מבעיר עצים בפי התנור ע"כ.

וכתב הר"ן ונמצא נהנה מן האיסור בשעה שהאיסור בעין. ע"כ. ולענין עצי חולין שאפה בו עיסת מעשר שני לא הוי הכי. כדתנן במס' מעשר שני ריש פ"ב:

משנה ו

ידלקו. כתב הר"ב והא דלא אמרינן ימכרו וכו' משום דהכא חיישינן בכולהו וכו'. [*עיין מה שכתבתי במ"ט פ"ג דע"ז לענין מ"ד ה] אכוליה פרקין מהדר לשנויי ונטר ליה עד הכא. וז"ל הר"ש והא דלא אמרי' בכל הני דמתני' וכו' ע"כ. וראיתי בירושלמי מפרש לה אמתניתין קמייתא בגד שצבעו וכו'. וקצת קשה בעיני דהתם פי' הר"ב וכן הרמב"ם. גם בחבורו פט"ז מה' מאכלות אסורות. דדוקא בסתם יינם קאמר רשב"ג אבל ביי"נ ממש אין לו תקנה. והשתא מעיקרא לאו קושיא הוא דאיכא למימר דהני דמדאורייי' אסירי בהנאה יש להן דין יי"נ ממש [*במ"י פ"ה דע"ז כתבתי תירוץ לזו הקושיא]. והר"ש הקשה וז"ל לא משתמט בכל הנך איסורי דלימא יוליך הנאה לים המלח אלא לענין ע"ז לר"א בסוף כל הצלמים ודכוותיה פסקינן התם. ושמא משום דע"ז תופסת דמיה אע"פ שאינה ניתרת בכך מכל מקום מיחזי טפי כמוליך האיסור לים המלח. ועוד יש לחלק דהתם תנור שהסיקו וכו' ונטל כרכר וארג בו וכו' שרינן בהולכת הנאה כשנתערב לפי שאין ממשות האיסור בעין ע"כ. [*ולהתירוץ השני מתני' ד וה דהכא אינם מתורצים] והר"ב שלא כתב לקושיא זו אפשר משום דסבירא ליה כהרמב"ם שסובר דהא דרשב"ג ודר' אליעזר כולה חדא תקנתא היא ואין תקנה להולכה אלא לאחר שמכר ובמכר לא סגי אלא לאחר שיוליך כמו שכתב הכ"מ בפט"ז מהל' מאכלות אסורות והשתא בשינויא דארבי שמעון בן גמליאל מתורץ נמי דר' אליעזר:

[*נתערבו כו'. מ"ש הר"ב ואי גרסי' וכו'. עי' במה שכתבתי בזה במ"ט פ"ג דע"ז]:

משנה ז

מקדש. שנא' (דברים כ"ב:ט') פן תקדש המלאה. וענינו השרפה כמו שבארנו. הרמב"ם:

[*רמוני בדן. גם לר"מ הוזכרו כדתנן במ"ה פי"ז דכלים. ועי' בפי' הר"ב במ"ה דעשרה דברים וכו']:

חלפי תרדין פי' הר"ב עלין כו'. וז"ל הערוך עלין והצלעות של תרדין. ובמ"ד פ"ק דעוקצין מפרש הר"ב בענין אחר:

[*הראוי לערלה וכו'. כתב הר"ש בירושל' דייק אמאי לא תני הראוי לתרומה דתרומה נמי כיון דחשיבא לא בטלי באחד ומאה ומשני כולן ראוין לתרומה ולא שייך למתני האי לישנא. ועל חנם דייק. דהאי ידלקו באחד ומאתים לא שייכי בתרומה. ועוד דדלמא לא חשיב הכא אלא דבר שבמנין ואיסורי הנאה כדמשני בשלהי ע"ז עכ"ל.

וכלומר דמתני' דהכא אינה אלא פירושא דמשנה דלעיל שנשנית שם פלוגתא דרבי מאיר וחכמים. דרבי מאיר אומר ידלקו וחכמים אומרים יעלו באחד ומאתים ובתרומה דליק' לא שייכא שיכול לאכלה. וגם לא שייך בא' ומאתים [דתרומה] עולה באחד ומאה. ובסדר משנה בירוש' גרס במ"ו דלעיל הראוי לערלה וכו'. ואהתם אתמר נמי דירושלמי שכתב הר"ש]:

לכלאי הכרם. הר"ב לא חשיב לחביות סתומות. וכן הר"ש. אבל הרמב"ם חשיב להו. וכן נראה:

רבי עקיבא אומר. פסק הר"ב דלא כר' עקיבא. וכן הרמב"ם ועיין במשנה דלקמן ומה שכתבתי שם:

משנה ח

כיצד. הכי גרס הרמב"ם וכתב אמרם כיצד רוצה בו על איזה דרך יהיו אלו מקדשות כל שהן השיב ואמר כי זה לא יהיה אלא כשיהיו שלמות כמות שהיו אבל נתפצעו וכו':

נתפרדו. עיין בפי' מ"ו פ"ק דמעשרות:

נתפרסו הככרות. כתב הר"ב האי סתמא כר' עקיבא דהלכתא כותיה. ותימה דלעיל פסק דלא כרבי עקיבא. וכן כתב שם הרמב"ם אבל פסק דהכא עיקר. דהא מחלוקת ואח"כ סתם היא דהלכה כסתם וכן חזר בו הרמב"ם בפט"ז מהל' מאכלות אסורות ופסק כר' עקיבא:

משנה ט

ספק ערלה. פי' הר"ב כגון עובד כוכבים שיש לו נטיעות וכו'. כבר כתבתי בזה במ"ב פ"ק:

כרם נטוע וכו'. הכי נמי בספק כלאי כרם. והכי מייתי לה לענין ספק בסוף פ"ק דקדושין דף לח. וכ"כ הרמב"ם בפ"י מהל' מאכלות אסורות:

החדש אסור בכל מקום. ובירוש' קאמר דמתני' כר"א דסוף פ"ק דקדושין. הר"ש. [*ועיין מה שכתבתי אני שם בסייעתא דשמיא. וכן מ"ש במ"ד פ"ז דמס' תמורה]:

[***והכלאים מדברי סופרים וכו'**. פי' הר"ב מה בהמתך בין בארץ בין בחו"ל. מימרא דשמואל ספ"ק דקדושין דף לט ופי' רש"י דהא חובת הגוף היא]:

סליק מסכת ערלה